

# Ilustracije in risbe v Planinskem vestniku

## 1895-1961

✍ France Zupan

Fotografija je v zgodovini Planinskega vestnika bila – in je še – tako po dokumentarni kot po estetski plati pomemben in samoumeven del revije. Kaj pa ilustracije, risbe, narejene prav za Vestnik?

Za zdaj mi je uspelo pregledati le del gradiva, vendar je že jasno, da po starih številkah PV iščem nekaj, kar se sicer le občasno pojavlja, pa vendar poživi vsebino in da porumenelim stranem poseben čar. Naštel sem približno 350 ilustracij, nastalih v obdobju štiridesetih let – od 1921. do 1961. – vinjet, inicialk, po tehniki pretežno risb s tušem, nekaj akvarelov in reprodukcij oljnih slik. Če sledimo tradicionalni delitvi na krajino, figuraliko in tihožitje, je v ospredju krajina, podobe gora, vrhov in sten z vrisano smerjo vzpona; pravzaprav tehnične alpinistične risbe, vendar ne brez estetskih ambicij. Mednje sodijo tudi risbe različnih vozlov, tehnik varovanja, rabe cepina, spuščanja ob vrvi, priprave bivaka in celo nekaj o smučarski tehniki. Tihožitja s starimi predmeti, ki so jih uporabljali lovci, drvarji in pastirji, pa tudi s plezalno opremo tistega obdobja najdemo v vinjetah in inicialkah, naslovnica in priložnostnih spominskih risbah. Figuralika, dramatične upodobitve plezalcev, pa je bila v modi predvsem v petdesetih letih, pozneje jo je povsem nadomestila fotografija. Posebna zgodba so članki z lahkotnejšo vsebino, h katerim so uredniki vsakokrat srečno pritegnili odlične slovenske karikaturiste.

Kot rečeno, bila so suha in debela leta. Vzrokov je več: urednikova osebnost, sodelavci Vestnika, ki niso večji samo pisanja, ampak tudi risanja, in se hočejo izraziti tudi likovno, ne samo z besedo, navsezadnje tudi okus dobe, uredniški koncept, finance ... Tako v desetih letih, od

1921. do 1931., nisem našel ničesar, šele 1932. se je v Vestniku pojavila perorisba skalaša Herberta Drofenika, in sicer severna stena Cmira z vrisano novo smerjo – torej začetek nečesa, kar smo pozneje pogosto srečevali.

Zato pa je letnik 33 prijetno presenečenje. Najprej barvna reprodukcija Jalovca v jutranji svetlobi, oljna slika Valentina Hodnika. Prezgodaj umrli Hodnik je bil mojster zimskih razpoloženj, rožnatih oblakov in hladnih modrikastih senc pod stenami, ki jih je lepo uravnovesil s toplimi barvami Jalovčevega skalnega masiva.

Pa to še ni bilo vse. Dr. Henrik Tuma je opisal svoja mlada leta v gorah (Turistika izza mladih let) in tedanji urednik je za duhovito pripoved s pravim poslušom pridobil Hinka Smrekarja, znamenitega karikaturista (leta 1942 so



PV 1933, str. 157:  
 Mladi Tuma se po slapu drsa v tolmun.  
 ✍ Hinko Smrekar



PV 1934, str. 25: Vinjeta  Elko Justin

neškodljivega, priletnega umetnika ustrelili italijanski okupatorji).

Smrekar je v svojem značilnem slogu narisal dve ilustraciji: na prvi se kmet in kmetica smejeta mestno oblečenemu turistu Tumi za njegovim hrbtom, na drugi pa se mladi Tuma, po tedanji modi oblečen v suknjič in dolge hlače, veselo drsa po zadnji plati po slapu v tolmun. Pisalo se je leto 1882 in očitno je Tuma že tedaj zganjal tisto, kar danes imenujemo »canyoning«, spust po soteski ... Kdo je torej začetnik te modne zadeve? Odgovor je v Planinskem vestniku 1933!

Za ta letnik je Smrekar narisal še vinjeto, simbol piparjev, in za članek Henrika Lindtnerja Planinski piparji risbo, na kateri pipar v irhovkah, s klobukom in z dolgo palico, okrašeno s planinskim cvetjem, objema mladega moža čez rame in ga vabi iz temne izbe v svetlo naravo. Vidimo ju s hrbtne strani, v temnem okviru vrat, za njima pa s soncem obsijano gorsko pokrajino, torej motiv, ki ga v likovni umetnosti pogosto srečamo – tudi v filmu, v katerem John Wayne odhaja iz temne lope v sončno deželjo Divjega zahoda ...

Smrekar je narisal še pogled na Šent Jošt in vinjeto sedeče žene, ki opazuje gorsko pokrajino, potem pa v Planinskem vestniku ni več sodeloval. Naslednje leto, 1934., se je pojavilo novo ime: Elo Justin, grafik in ilustrator, lesorezec z občutkom za nasprotja med svetlim in temnim, za rahlo elegično razpoloženje in elegantno linijo. Ilustriral je članek o turnem smučanju (avtorica Mara Mohorič). Snežna planjava, porisana s smučinami, je motiv, ki naznanja vedno bolj popularni zimski šport, smučanje. Še dolga leta pa so se v Vestniku pojavljale Justino-


ve razpoloženske vinjete, poetične podobe domišljajskih gorskih vrhov, skal in rož, ki jih je vedno prijetno pogledati. Majhne mojstrovine z značilnim ovalnim oblakom v ozadju.

Letnik 36 je prinesel dragoceni članek, bolje rečeno, razpravo dr. Rajka Ložarja Slovenske planine v risbi in sliki s številnimi reprodukcijami, ki pomenijo temeljno delo na področju »planinskega« slikarstva na Slovenskem: vsi, ki smo kdaj pisali o njem, smo se oprli na Ložarjevo pionirsko delo.

Ta letnik je prinesel še nekaj: humoristično pisanje Janka Mlakarja Nekaj o morfologiji planincev z znamenitimi karikaturami slikarja in kiparja Nikolaja Pirnata. Ta je upodobil klasične osebnosti, pravzaprav kreature slovenskega planinstva: »Navadnega planinca«, »Planinskega vriskača«, »Planinskega voluharja« in »Planinskega grabeža«. Njihove potomce še vedno tu pa tam srečamo po naših gorah in planinskih postojankah.

V letniku 39 se je prvič pojavil Vlasto Kopač, pripadnik nove alpinistične generacije, študent arhitekture pri prof. Plečniku. S svinčnikom narisana risba jugozahodnega grebena Planjave z



PV 1936, str. 230: Navadni planinec  
(Homo alpinus vulgaris)  Nikolaj Pirnat



**PV 1947, str. 69: Plezalec v sneženi steni**  
 ✎ Marjan Keršič-Belač

Macesnovca z vrisano smerjo zimskega vzpona je bila začetek njegovega dolgoletnega sodelovanja v Planinskem vestniku. Njegove perorisbe sten in vrhov s smermi vzponov, tehnične risbe, vinjete, zemljevidi in zapisi domačih imen pričajo o izredno dejavni osebnosti, tesno povezani z gorami. Odlikuje jih čista, precizna, mehka linija šolanega arhitekta. In seveda poznavanje gora »iz prve roke«. Aktiven je še danes, pri dva-  
 indevetdesetih letih!

V letniku 40 so njegove risbe z odprave Akademskega SPD v Durmitor, v letniku 41 pa risbe za članek Slavka Peršiča Cepin, planinčevo orodje.

Nato je sledil pretres: druga svetovna vojna, okupacija in razkosanje Slovenije. Planinski vestnik je – v omejenem obsegu – še izhajal. Še vedno so bile v njem nostalgične Justinove vinjete gorskih vrhov, toda ti so bili za prebivalce »Ljubljanske pokrajine«, ki so tedaj sestavljali bralstvo vestnika, nedostopni. Pisci so obujali spomine in odkrivali dolenske in notranjske »ture« v obdobju, ko je bil ogrožen obstoj malega naroda in so prav spomini pomagali preživeti in obenem vzbujali upanje. Tako je Gregor Skalar (psevdonim, za katerega še nisem čisto

prepričan, čigav je) za letnik 42 napisal List iz cepinovega dnevnika. Cepin polomljen leži med staro šaro, gospodar pa, še slaboten in neboljšen, okreva po padcu v gorah. Težko je, toda cepin se že veseli dneva, ko bosta spet skupaj šla v sončne gore ...

Arhitekt in slikar Boris Kobe, ki je v tem letniku prispeval tudi druge ilustracije, je na tej upodobil ropotarnico, polomljen cepin, okovanke, različno šaro in pogled skozi okence na lastnika cepina, ki mu pomaga mlado dekle. Času in besedilu primerno je v ospredje narisal mišnico, v katero leze miška.

Kopač je v letniku 43 prispeval risbe Dolomitov in Mt. Blanca, v začetku letnika 44 pa risbo Škrlatic. Ker je sodeloval v odporu in bil izdan, so ga januarja 1944 odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau. Živ je dočakal konec vojne in v Planinskem zborniku 1945, ki ima na začetku Pirnatovo risbo partizana s puško, že najdemo Kopačevo risbo vzpona na Pik Stalina.

Konec vojne je pomenil veliko prelomnico. Tudi za Planinski vestnik, katerega ime se je za dve leti spremenilo v Gore in ljudje. Naslovno stran je oblikoval in izrisal Vlasto Kopač, ki je bil tudi sicer navzoč z risbami in ilustracijami: načrtom za bivak pod Skuto, risbami stare kočice pod Kamniškim sedlom, Gran Paradisa in Grivole ter zahodnega pobočja Velike Planine s fonetično zapisanimi domačimi imeni, pa tudi z ilustracijami za Modčev članek Skozi okno v Planjavi in prav tako Modčevo Novodobno spuščanje po vrvi.

Bogate in kakovostne ilustracije so tudi v letniku 1947. Največji delež je spet Kopačev (Zatrej bistriške doline s fonetično zapisanimi domačimi krajevnimi imeni, Pik Engelsa in Pik Marksa, Skuta z Dolgih sten, Piz Bernina, številne vinjete). Prav ta mala tihožitja je treba posebej omeniti, saj so na njih predmeti iz vsakdanjega življenja in dela pastirjev in drvarjev, domačinov iz bistriškega konca, ki so mu bili še posebno blizu. Drvarska sekira in cepin, čedra, mehur za tobak, dereze žabice, lesena krošnja, pastirske cokle, sami predmeti, ki so naglo izginjali in jih je Kopač ohranil v podobi in naši zavesti, kot je pozneje ohranil tudi prastaro arhitekturo Velike Planine in značaj pokrajine, za katerega se je kot arhitekt posebej zavzel.

V tem letniku revije Gore in Ljudje se je prvič pojavil kot pisec in ilustrator veliko ime našega alpinizma, mladi Marjan Keršič Belač, ki je kar sam z risbami opremil svoji zgodbi iz težkih sten, tesnobni in dramatični. Takrat je bilo zanj značilno heroično razumevanje alpinizma, verjetno pod vplivom filmov Luisa Trenkerja, ki jih je gledal kot mlad fant že pred drugo svetovno vojno. Njegova risba je bila ostra, še trda. Razpoloženje, ki diha iz njegovega besedila, je skušal še poudariti tudi z držo in gibi figur in mračno atmosfero.

Naslednje leto, 1948., je bil stari, dobri Planinski vestnik spet nazaj. Med opisi plezalnih vzponov je bil prijetna sprememba članek dr. Antona Debeljaka o potepanju po Gorjušah s karikaturro avtorja članka in dr. Jožeta Rusa, delo akad. slikarja, odličnega risarja Franceta Uršiča.

Marjan Keršič Belač je v tem letniku narisal južni raz Turske gore in vinjete, podobne tistim, ki jih je nekoč vrezal v les Justin. Z risbo Deschmanove koč, starega Šestovega Planinskega doma in Tožbarjevega znamenja v Trenti pa se je prvič - in tudi zadnjič - pojavil v Planinskem vestniku eden najbolj samosvojih in duhovitih planinskih piscev, odlični lesorezec in slikar, tudi sam alpinist, Edo Deržaj.

V letu 1949 je Pavel Kunaver, tako kot že večkrat prej, z akvareli in risbami popestril svoje članke o naravnih znamenitostih naših gora, Marjan Keršič Belač pa je risal ostre vrhove igel nad Chamonixom.

Je pa zato letnik 1952 naravnost razkošen. Marjan Keršič Belač je ilustriral članek Francea Avčina O raznih načinih varovanja z vrvjo. Tisti brhki plezalec (po Belačevi Plezalni tehniki je bila optimalna višina 170 cm!) v žametnih pumparicah, debelih (rdečih) volnenih doko-


lenkah, plezalnikih in platneni sivi vetrovki, prepasan z vrvjo, ki prikazuje pravilno varovanje, je bil seveda Belač sam. Resnici na ljubo pa anatomija človeškega telesa - kadar je šlo za risbo - ni bila njegova najmočnejša plat, če vemo, kako dobro jo je obvladal v treh dimenzijah, torej v kiparstvu.

V tem letniku je zbudila pozornost mlada študentka slikarstva in odlična plezalka Aleksa Ivanc, avtorica risb v članku Stazike Černič Septembrski dnevi. Pozneje se v Vestniku ni več pojavila, podobno kot drugi priložnostni avtorji, ki so v hipu zažareli in potem izginili. Redki so bili tisti, ki so več let dajali ton likovni plati revije; med njimi je gotovo na vidnem mestu Vlasto Kopač, ki je prav v tem letniku prispeval eno svojih najlepših podob: gorski reševalec nosi ponesrečenca po strmi stezi v dolino, tovariš z vetrovko s kapuco na glavi stopa za njim, vreme je slabo, viharno. Kopač je prizor narisal po spominu, svobodno, za model sta mu bila Joža Čop, ki nosi, in Boris Režek, katerega veliki nos na temnem obrazu gleda izpod kapuce.

Kopačeva je bila tudi risba južne stene Skute, novost pa so pomenile njegove velike začetnice z gorskimi motivi, ki so krasile članke še več nadaljnjih letnikov. Pripravil je tudi naslove v obliki napisnega traku, okrašenega s planinskimi motivi, za rubrike, kot so Društvene novice, Iz planinske literature in Razgled po svetu. Za 60-letnico slovenskega planinstva pa je naredil spominsko kompozicijo s Triglavom, lovцем, pastirjem - oba sta v noši iz 18. stol. - in poleg njih še sodobnim smučarjem in planincem (oblečenim po modi petdesetih let).

Tudi naslednje leto, 1954., je bil njegov delež največji: velike začetnice, razpoložnjske vinjete, naslovnica, ... odlikuje ga prav občutek za podrobnosti, s katerimi učinkovito ustvari razpolo-



Vinjete  Vlasto Kopač

